

บทที่ 2

การตรวจสอบเอกสาร

ในบทนี้ จะกล่าวถึงแนวความคิดที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม บัจจุบันต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง และรูปแบบจำลอง เพื่อเป็นกรอบของการศึกษา

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

สังคมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น สังคมจึงมีลักษณะของการเคลื่อนไหว (movement) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นเป็นเหตุให้คนในสังคมต้องมีการเปลี่ยนแปลงตาม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น Denisoff et.al. (1975) ได้ชี้ให้เห็นว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 ประการคือ (1) ปริมาณของการเปลี่ยนแปลง (มากน้อยเพียงใด) (2) ระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลง และ (3) ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง (ค่อยเป็นค่อยไปหรือเป็นการเปลี่ยนแปลงกระทันหัน)

2.2 ตัวบ่งชี้การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ในการวัดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น สามารถที่จะทำได้โดยกำหนดตัวบ่งชี้ขึ้นมา ตัวบ่งชี้นี้อาจจะอยู่ในรูปที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางเศรษฐกิจ เช่น รายได้ทรัพย์สินต่าง ๆ หนี้สิน ฯลฯ หรืออาจจะอยู่ในรูปที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางสังคม เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม หักคนคิด ค่านิยม ตลอดจนวิถีปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน

ในการนำการเปลี่ยนแปลงในสังคมเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรนำเอาวิชาการแผนใหม่ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันนั้น มักใช้ดัชนีในการยอมรับนวัตกรรม (adoption index) เป็นตัวบ่งชี้

2.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรม

ในการส่งเสริมให้เกษตรกรยอมรับเอาความรู้แบบใหม่ไปปฏิบัติกัน มีปัจจัยหลายที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรม ดังนั้น ความยากง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของเกษตรกรจึงขึ้นอยู่กับสิ่งต่อไปนี้

2.3.1 โครงสร้างทางสังคม คนที่อยู่ในสังคมที่เป็นสังคมเปิด (open society) ซึ่งมักจะเป็นสังคมแบบสังคมเมือง มักจะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ง่ายกว่าคนที่อยู่ในสังคมปิด ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นสังคมชนบท อันเนื่องมาจากอิทธิพลของบรรทัดฐานทางสังคม (social norm) Van den Ban (1960) พบว่า แม้จะเอาคนที่มีการศึกษาสูง มีเนื้อที่ถือครองขนาดใหญ่ และมีรายได้มาก มาอยู่ในเมืองที่มีบรรทัดฐานทางสังคมที่ล้าสมัย (traditional norm) บุคคลเหล่านี้จะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้น้อยกว่าบุคคลที่มีการศึกษาน้อย มีเนื้อที่ถือครองขนาดเล็ก และมีรายได้น้อย แต่อยู่ในเมืองที่มีบรรทัดฐานทางสังคมที่ทันสมัย (modern norm) นอกจากนี้ Molho et.al. (1970) ยังได้พบอีกว่า ชุมชนรูปแบบในอิสราเอลคือแกคิบูตซ์ (kibbutz) และโมชาฟ (moshav) กิบูตซ์นั้นเป็นสังคมที่อยู่ในรูปแบบของบรรทัดฐานทางสังคมที่ทันสมัย ส่วนโมชาฟนั้นเป็นสังคมที่อยู่ในรูปของสังคมล้าสมัย ผลปรากฏว่าคนที่อยู่ในกิบูตซ์มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ง่ายกว่าคนที่อยู่ในโมชาฟ ซึ่งแสดงออกในรูปของการยอมรับนวัตกรรมในอัตราที่สูงกว่าคนที่อยู่ในโมชาฟ อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ได้เลือกเอากลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน (locality group) ดังนั้น จึงไม่มีอิทธิพลของโครงสร้างทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องกับความยากง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวของเกษตรกร

2.3.2 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เช่น ท่าเลที่ตั้ง ความลาดชันของพื้นที่ สภาพของดิน ความชื้นในอากาศ ปริมาณน้ำฝน ฯลฯ ก็มีส่วนสำคัญต่อการยอมรับนวัตกรรม เพราะท้องที่บางแห่ง อาจไม่สามารถทำการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์นั้น ๆ ได้ อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้จะไม่มีอิทธิพลของสภาพทางภูมิศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง

เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และความแตกต่างทางภูมิศาสตร์มีน้อยมาก

โดยเหตุที่ไม่มีอิทธิพลของโครงสร้างทางสังคมและสภาพทางภูมิศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในตัวของเกษตรกร ดังนั้น ความยากง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงน่าจะเป็นผลมาจากความแตกต่างระหว่างบุคคล (individual difference) ซึ่งมักจะเกี่ยวกับ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนบุคลิกภาพต่าง ๆ เช่น การศึกษา อายุ รายได้ การมีส่วนร่วมทางการเมือง ทักษะ และอื่น ๆ

2.3.3 ความแตกต่างระหว่างบุคคล จะเกี่ยวข้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนบุคลิกภาพของคนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งพบว่าความแตกต่างระหว่างบุคคลมีส่วนสำคัญต่อความยากง่ายในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในตัวบุคคลนั้น ๆ ความแตกต่างระหว่างบุคคลนี้สามารถแยกออกได้เป็น 3 ลักษณะใหญ่ด้วยกัน

2.3.3.1 ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม จะเกี่ยวกับลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

2.3.2.1.1 อายุ โดยทั่วไปแล้ว บุคคลที่มีอายุนั้นมักจะมีการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ง่ายกว่าคนสูงอายุ เหตุผลก็คือว่าคนสูงอายุมักจะกลัวต่อการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากไม่มั่นใจว่า ถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงแล้ว สภาพที่เกิดขึ้นจะดีกว่าเดิมหรือไม่ Sinha et.al. (1980) ได้ทำการศึกษาดังลักษณะที่แตกต่างระหว่างเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดพันธุ์ลูกผสมกับเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดพันธุ์พื้นเมือง และพบว่าอายุมีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดความแตกต่างในด้านการยอมรับนวัตกรรมอย่างมีนัยสำคัญเชิงทางสถิติ ($p < 0.01$) กล่าวคือ ผู้ที่ปลูกข้าวโพดพันธุ์ลูกผสมและผู้ปลูกข้าวโพดพันธุ์พื้นเมืองมีอายุเฉลี่ย 38.65 และ 42.95 ปี ตามลำดับ

1.3.3.1.2 การศึกษา คนที่มีการศึกษาสูงมักจะง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ ใ้มากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำ เพราะการศึกษาทำให้คนเกิดการ เรียนรู้และง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม Patel et. al. (1970) พบว่า การศึกษาก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างเกษตรกรที่มีการวางแผนงานฟาร์มกับเกษตรกรไม่มีการวางแผนงานฟาร์มอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติ ($p < 0.01$) โดยพบว่าเกษตรกรที่มีการวางแผนงานฟาร์มมีการศึกษาสูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้มีการวางแผนงานฟาร์มคะแนนการศึกษาเฉลี่ยของเกษตรกรที่มีการวางแผนงานฟาร์มกับเกษตรกรที่ไม่ได้มีการวางแผนงานฟาร์มคือ 10.81 และ 6.51 ตามลำดับ นอกจากนี้ Sinha et.al. (1980) ก็ได้พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติในทำนองเดียวกัน โดยพบว่า เกษตรกรที่ปลูกข้าวโพคพันธ์ลูกผสมและเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพคพันธ์พื้นเมือง มีคะแนนการศึกษาเฉลี่ย 2.63 และ 1.58 ตามลำดับ

1.3.3.1.3 สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (socio - economic status) โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว คนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ดีย่อมง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ดีกว่าคนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ไม่ดี เนื่องจากมีความง่ายต่อการเข้าถึงต่อการใช้บริการนั้น Patel et. al. (1970) พบว่าสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างในด้านการวางแผนงานฟาร์มอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติ ($p < 0.01$) โดยพบว่าเกษตรกรที่มีการวางแผนฟาร์มมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้มีการวางแผนงานฟาร์มคะแนนสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรที่มีการวางแผนงานฟาร์มกับเกษตรกรที่ไม่ได้มีการวางแผนงานฟาร์มคือ 34.91 และ 24.06 ตามลำดับ Sinha et.al. (1980) ได้พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติในทำนองเดียวกัน โดยพบว่า เกษตรกรที่ปลูกข้าวโพคพันธ์ลูกผสมและเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพคพันธ์พื้นเมือง มีคะแนนสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเฉลี่ย 23.46 และ 17.95 ตามลำดับ

1.3.3.1.4 ขนาดเนื้อที่ถือครอง เกษตรกรที่มีเนื้อที่ถือครองขนาดใหญ่ มักจะง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ดีกว่าเกษตรกรที่มีเนื้อที่ถือครองขนาดเล็ก เพราะมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า Patel et. al. (1970) พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติโดยเกษตรกรที่มีการวางแผนงานฟาร์มมีขนาดของเนื้อที่ถือครองใหญ่กว่าเกษตรกรที่ไม่ได้มีการวางแผนงานฟาร์ม ค่าเฉลี่ยของเนื้อที่ถือครองของเกษตรกรที่มีการวางแผนงานฟาร์มและเกษตรกรที่ไม่มีการวางแผนงานฟาร์มเป็น 6.61 และ 4.20 เอเคอร์ ตามลำดับ

1.3.3.1.5 การมีสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นของตนเอง (material possession) คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี มักจะมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นของตนเอง และง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม Patel et. al. (1970) พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติระหว่างเกษตรกรที่มีการวางแผนงานฟาร์มกับเกษตรกรที่ไม่มีการวางแผนงานฟาร์ม ในส่วนที่เกี่ยวกับการมีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการชลประทาน (irrigation facility) โดยพบว่าเกษตรกรที่มีการวางแผนงานฟาร์มมีระดับของการมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้มีการวางแผนงานฟาร์ม ในส่วนที่เกี่ยวกับเกษตรกรที่มีการวางแผนงานฟาร์ม ร้อยละ 83.33 มีสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นของตนเอง ร้อยละ 16.67 ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นของตนเอง ในส่วนที่เกี่ยวกับเกษตรกรที่ไม่มีการวางแผนงานฟาร์ม ร้อยละ 55.00 มีสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นของตนเอง ร้อยละ 45.00 ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นของตนเอง

1.3.3.1.6 การใช้เงินเชื่อเพื่อการผลิต (credit orientation) เกษตรกรที่สามารถหาแหล่งเงินทุนได้จากภายนอกเพื่อการขยายการผลิตทางการเกษตร มีแนวโน้มในการยอมรับนวัตกรรมได้ดีกว่าเกษตรกรที่ไม่สามารถหาแหล่งเงินทุนจากภายนอกได้ Patel et. al. (1970) พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติ ระหว่างเกษตรกรที่มีการวางแผนงานฟาร์มกับเกษตรกรที่ไม่มีการวางแผนงานฟาร์มในส่วนที่

เกี่ยวกับการใช้สินเชื่อเพื่อการเกษตร โดยพบว่าเกษตรกรที่มีการวางแผนงานฟาร์ม มีการใช้สินเชื่อทางการเกษตรในระดับที่สูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้มีการวางแผนงานฟาร์ม ในส่วนที่เกี่ยวกับเกษตรกรที่มีการวางแผนงานฟาร์ม ร้อยละ 26.00 มีเงินทุนของตนเอง ร้อยละ 46.67 กู้ยืมจากแหล่งภายนอก ร้อยละ 26.67 ไม่สามารถกู้ยืมจากแหล่งภายนอกได้ ในส่วนที่เกี่ยวกับเกษตรกรที่ไม่ได้มีการวางแผนงานฟาร์ม ร้อยละ 100.00 ไม่สามารถกู้ยืมเงินจากแหล่งภายนอกได้

2.3.3.2 ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยา จะเกี่ยวข้องกับลักษณะที่เป็นนามธรรมที่จะกล่าวถึงได้แก่ ความปรารถนาอยากให้เป็น (aspiration) คนที่มีความปรารถนาอยากให้เป็นที่อยู่ในระดับค่อนข้างสูง มักจะมีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใฝ่กว้างกว่าคนที่มีความปรารถนาอยากให้เป็นที่อยู่ในระดับต่ำ Lakshminarayana (1970) ได้ทำการศึกษาลักษณะที่แตกต่างระหว่างเกษตรกรที่ยอมรับวิธีปฏิบัติทางการเกษตรกับเกษตรกรที่ไม่ยอมรับวิธีปฏิบัติทางการเกษตร และพบความแตกต่างทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติระหว่างเกษตรกรทั้งสองกลุ่มในส่วนที่เกี่ยวกับความปรารถนาอยากให้เป็นที่จะให้บุตรมีการศึกษาที่สูงขึ้น โดยที่ร้อยละ 90.0 ของเกษตรกรที่ยอมรับวิธีการปฏิบัติทางการเกษตร และร้อยละ 70.0 ของเกษตรกรที่ไม่ยอมรับวิธีการปฏิบัติทางการเกษตร มีความปรารถนาที่จะให้บุตรมีการศึกษาสูง

2.3.3.3 ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสาร จะเกี่ยวข้องกับลักษณะ ดังนี้

2.3.3.3.1 การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม (social participation) คนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ จะถ่ายทอดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ มากกว่าคนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมเลย สังกะและคณะ (2521) ได้ทำการศึกษาเรื่องความสนใจของชาวนาในการใช้วิทยุการเกษตรใหม่ ได้พบว่าการเข้ากลุ่มมีความสัมพันธ์กับการปลูกข้าว กข. อย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติ กล่าวคือ เกษตรกรที่เข้ากลุ่ม ปลูกข้าวพันธุ์ กข. มากกว่าร้อยละ 58 ที่ไม่ได้เข้ากลุ่ม ปลูกร้อยละ 35

2.3.3.3.2 การเข้าร่วมกิจกรรมแปลงสาธิต คนที่เข้าร่วมกิจกรรมแปลงสาธิต มักจะง่ายต่อการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ดีกว่าคนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมสาธิต สง่าและคณะ (2521) พบว่า การไปดูแปลงทดสอบมีความสัมพันธ์กับการปลูกข้าว พันธุ์ กข. อย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติ โดยพบว่า ชาวนาที่ไปดูแปลงทดสอบปลูก ข้าวพันธุ์ กข. มากกว่าชาวนาที่ไม่เคยไปดูแปลงทดสอบเกือบสองเท่า

2.3.3.3.3 การเดินทางออกไปนอกถิ่นฐาน (urban contact) คนที่มักเดินทาง ออกไปนอกถิ่นฐานของตนเองที่ค่อนข้างบ่อย มักจะมีแนวโน้มในการ เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมได้ง่ายกว่าบุคคลที่ไม่ค่อยได้ออกไปนอกถิ่นฐาน อันเนื่องมาจากได้พบกับ สิ่งแปลกใหม่ต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ และเกิดการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่อมา Lakshiminarayana (1970) ได้พบว่า การเดินทางออกไปนอกถิ่นฐานก่อให้เกิด ความแตกต่างในค่านิยมรับวิธีปฏิบัติทางการ เกษตรอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทาง สถิติ ระหว่างเกษตรกรที่ยอมรับวิธีปฏิบัติทางการ เกษตรกับเกษตรกรที่ไม่ยอมรับวิธี ปฏิบัติทางการ เกษตร โดยพบว่า เกษตรกรที่ยอมรับวิธีปฏิบัติทางการ เกษตร มีการ เดินทางออกไปนอกถิ่นฐานมากกว่าเกษตรกรที่ไม่ยอมรับวิธีปฏิบัติทางการ เกษตร ร้อยละ 63.3 ของเกษตรกรที่ยอมรับวิธีปฏิบัติทางการ เกษตร และร้อยละ 40.0 ของเกษตรกรที่ไม่ยอมรับวิธีปฏิบัติทางการ เกษตรมีการ เดินทางออกไปนอกถิ่นฐาน

2.3.3.3.4 การหาความรู้จากโสตทัศนูปกรณ์ (mass media exposure) คนที่ มักตื่นตัวและพยายามแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ จากโสตทัศนูปกรณ์ เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และอื่น ๆ มักจะง่ายต่อการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ได้ดีกว่าคนที่ไม่ค่อยได้แสวงหาความรู้จากสื่อดังกล่าว Lakshiminarayana (1970) พบว่า การหาความรู้จากภาพยนตร์ (exposure to cinema) มีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิด ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติในเรื่องของการยอมรับวิธีปฏิบัติทาง การ เกษตร โดยพบว่าเกษตรกรที่ยอมรับวิธีปฏิบัติทางการ เกษตรมีการหาความรู้ จากภาพยนตร์ที่มากกว่าเกษตรกรที่ไม่ยอมรับวิธีปฏิบัติทางการ เกษตร ร้อยละ 88.3

ของเกษตรกรที่ยอมรับวิธีปฏิบัติทางการเกษตรและร้อยละ 70.0 ของเกษตรกรที่ไม่ยอมรับวิธีปฏิบัติทางการเกษตรได้หาความรู้ต่าง ๆ โดยการดูภาพยนตร์

2.4 ช่องทางในการรับข่าวสาร (source of farm information)

ในการรับความรู้ข่าวสารทางการเกษตรนั้น มีช่องทาง (channel) ที่จะรับข่าวสารได้หลายทางด้วยกัน คือ

2.4.1 โดยบุคคลในท้องถิ่น (personal localite channel) เกษตรกรอาจจะได้รับข่าวสารจากเพื่อนบ้าน ชุมชนท้องถิ่น หรือผู้นำเกษตรกรที่อยู่ในหมู่บ้านของตน

2.4.2 โดยบุคคลที่อยู่ภายนอกท้องถิ่น (personal cosmopolite channel) ช่องทางนี้อาจอยู่ในรูปของ เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเจ้าหน้าที่ในภาคเอกชน ได้เข้าไปติดต่อก่อนเพื่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนนั้น ๆ

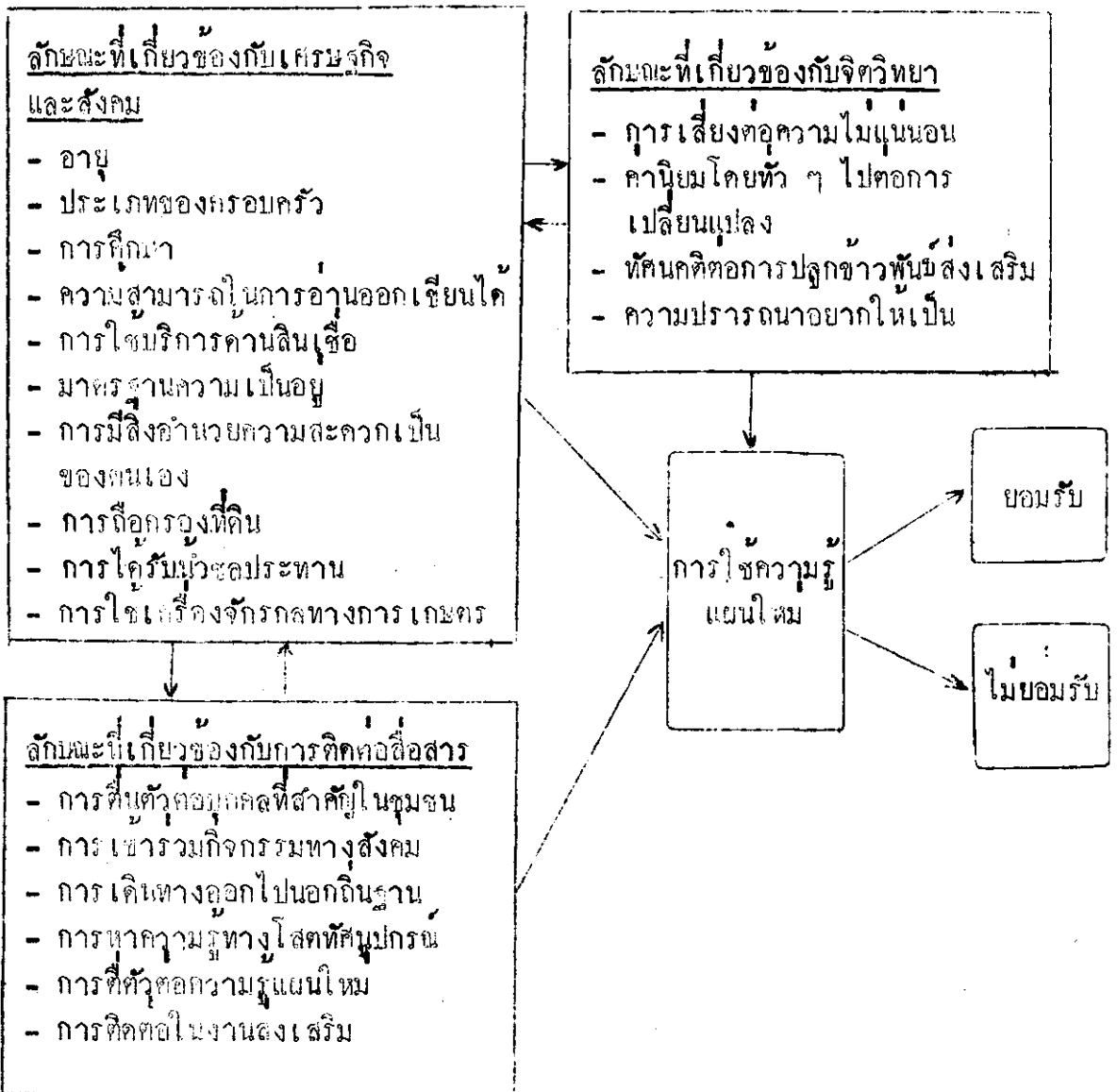
2.4.3 โดยสื่อต่าง ๆ ทางสโตนท์คัมมูนิตี้ (mass media channel) เกษตรกรหาความรู้โดยการฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ ดูภาพยนตร์ หรืออ่านหนังสือต่าง ๆ

2.5 โครงสร้างทางสังคมกับการส่งผ่านนวัตกรรม (social structure and diffusion of innovation)

การส่งผ่านความรู้ใด ๆ ก็ตามจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง อาจจะใช้ช่องทางใดก็ตามที่กล่าวแล้วเป็นสื่อในการส่งผ่านความรู้ อย่างไรก็ตามโครงสร้างทางสังคมก็มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการส่งผ่านนวัตกรรม โดยทั่วไปแล้ว สังคมที่มีลักษณะเป็นสังคมชนบท การแสวงหาความรู้ต่าง ๆ อยู่ในรูปของการติดต่อกับสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal contact) มากกว่าที่จะอยู่ในรูปของการใช้สื่อต่าง ๆ ทางสโตนท์คัมมูนิตี้ อันเนื่องมาจากบรรทัดฐานทางสังคมในทางตรงกันข้าม ในสภาพที่เป็นสังคมเมือง อิทธิพลของบรรทัดฐานหมกมุ่นความสำคัญต่อบุคคลในชุมชนจะเริ่มมีลักษณะเป็นแบบตัวใครตัวมัน (individualism) การติดต่อกับสื่อสารระหว่างกันเริ่มลดลง อิทธิพลของสโตนท์คัมมูนิตี้จะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งผ่านความรู้ต่าง ๆ

2.6 ขอบเขตการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาในด้านสังคมศาสตร์ ยากต่อการควบคุมอิทธิพลของตัวแปรที่อาจมีผลต่อความแตกต่างระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม กับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง จึงได้กำหนดขอบข่ายของการวิจัยนี้ไว้ว่า จะเป็น การศึกษาความแตกต่างในช่วงฤดูกาลทำนาปีเท่านั้น และเพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ และตีความ จึงได้กำหนดรูปแบบจำลองขึ้น เพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ดังนี้

ภาพที่ 2.1 รูปแบบจำลองของปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรม

จากรูปแบบจำลอง มีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับนวัตกรรมอยู่ตามกลุ่มใหญ่ ๆ คือ (1) ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม (2) ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางจิตวิทยา และ (3) ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสาร ซึ่งตัวแปรทั้งสามกลุ่มนี้อาจจะมีความสัมพันธ์ต่อกันหรือไม่ก็ได้ และตัวแปรทั้งสามกลุ่มนี้อาจจะมีผลก่อให้เกิดความแตกต่างในการยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรม ซึ่งดัชนีที่ใช้วัดการยอมรับนวัตกรรมได้แก่ การใช้ความรู้แนใหม่

2.7 สมมุติฐานในการวิจัย

เนื่องจากข้อมูลหลักฐานที่นำมาสนับสนุน (empirical research) นั้น มักเขียนข้อมูลที่ได้มาจากต่างประเทศ ซึ่งอาจจะมีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมคนที่ไม่เหมือนกับสภาพของสังคมไทย ประกอบกับข้อมูลสนับสนุนที่ได้จากงานวิจัยในประเทศมีน้อยมากทำให้ยากต่อการตั้งสมมุติฐาน อย่างไรก็ตาม สมมุติฐานที่จะได้ตั้งนี้ จะเป็นสมมุติแบบกว้าง (general hypothesis) มากกว่าที่จะเป็นสมมุติฐานแบบกำหนดลักษณะเฉพาะ (empirical hypothesis) สมมุติฐานที่กำหนดขึ้นมีดังนี้

1. มีความแตกต่างระหว่างเกษตรกรที่ยอมรับนวัตกรรมกับเกษตรกรที่ไม่ยอมรับนวัตกรรมในลักษณะบางลักษณะ

2. ลักษณะที่แตกต่างระหว่างเกษตรกรที่ยอมรับนวัตกรรมกับเกษตรกรที่ไม่ยอมรับนวัตกรรมน่าจะเป็นผลมาจากลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยากับลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสารมากกว่าที่จะเป็นผลมาจากลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคม หรือลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

3. ความแตกต่างในสมมุติฐานข้อที่ 2 นั้น เกษตรกรที่ยอมรับนวัตกรรมจะมีระดับของลักษณะทางปริมาณที่มากกว่าหรือระดับของคุณภาพที่ดีกว่า เกษตรกรที่ไม่ยอมรับนวัตกรรม (ยกเว้นในเรื่องของอายุ ซึ่งจะอยู่ในลักษณะตรงกันข้าม)

4. ช่องทางในการรับข่าวสาร น่าจะอยู่ในรูปของการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลมากกว่าจะอยู่ในรูปของการใช้สื่อทางโสตทัศนูปกรณ์